

Marie-Anne Lavoisier – konstnär och kemist

[av Monika Larsson och Anders Lundgren, Svenska kemistsamfundets kemihistoriska nämnd]

Givetvis har det alltid funnits kvinnor i kemin, inte minst i laboratoriet, men vi vet inte mycket om dem. Källorna tiger.

Deras roll har alltid bestämts av deras position i förhållande till den manlige laboratorieförståndaren, och de har i regel arbetat som assistent åt honom, samtidigt som de var hushållerska, syster eller maka.

En av dessa kvinnor vet vi lite mer om, Marie-Anne Paulze, gift med en av de stora i kemins historia, Antoine Lavoisier. Hon föddes som enda dottern i en välbärgad aristokratfamilj 1758. Hennes far, Jacques Paulze var skatteuppbördsman och en tid direktör i det franska ostindiska kompaniet, och dottern fick en god utbildning i en klosterschola. Hon var språkbegåvad och lärde sig utmärkt engelska.

Vid tretton års ålder skulle hon enligt hennes faders vilja giftas bort med en femtio år äldre greve. När hon vägrade föreslog hennes far istället sin kollega, den kände kemisten Antoine Lavoisier. Efter en kort förlovning vigdes de två i december 1771. Marie-Anne var då nästan 14 år gammal och Antoine 28 år.

Marie-Anne fick undervisning i kemi och laboratorieteknik av Antoinets assistent, Jean Baptiste Bucquet, och tack vare sina goda kunskaper i engelska översatte hon också engelska texter så att dessa blev tillgängliga för franska kemister.

Hon hade inga svårigheter att hävda sina intressen och deltog tidigt i Antoinets arbete. Med sin konst, hennes konstnärliga begåvning var betydande, bistod hon dessutom honom och hans kolleger med illustrationer av de experiment de utförde.

År 1775 utnämndes Antoine att ingå i ledningen för den franska kruttillverkningen, och de fick möjligheter att bygga upp ett laboratorium för fortsatta experiment.

Marie-Anne betraktades nu

av de flesta som sin makes kollega och medarbetare. Samtidigt tog hon också aktivt del i det sociala liv som omgav paret, vilket gav henne många möjligheter att komma i kontakt med andra kemister.

Dessa år var viktiga för Antoine, och han utförde då sina grundläggande kemiska

undersökningar rörande förbränningens natur, respiration, livsfenomen, han reformerade den kemiska nomenklaturen m m, vilket allt resulterade i hans klassiska *Traité élémentaire de chimie* (1789).

Eftersom han under hela denna tid arbetade nära sin hustru måste vi ställa frågan hur mycket hon genom sin närvaro och sina diskussioner, deltog i tillkomsten av dessa verk.

Betänker man att Lavoisiers insatser i mycket bestod av nytolkningar av redan kända faktum, kan man tänka sig att diskussionerna i laboratoriet kunde bli mycket livliga, och Marie Anne var säkert inte den som höll inne med sina åsikter. Tyvärr lär vi aldrig få något svar på frågan om hennes bidrag till kemin.

Källorna tiger, och i publikationerna omnämns hon aldrig. Detta är ett öde som drabbar många av de kända kemisternas assistenter, men under sådant dagligt arbete måste dessa ha lärt sig mycket och samtalet måste ofta ha rört vetenskaplig ting, man hade ju kemiska fenomen framför ögonen dagarna i ända.

Marie Anne var inte den enda som försvann på detta sätt. Andra exempel är Sara Pohl som hjälpte Scheele, och "die strenge Anna", hushållerskan som hjälpte Berzelius och som rättade hans elever när de använde fel beteckningar.

Den franska revolutionen började 1789. Under terrorn arresterades Antoine Lavoisier och Jacques Paulze 1793, och anklagades för att vara folkets fiender på grund av sina arbeten som skatteuppbördsmän. Marie-

Marie-Anne Lavoisier och hennes man Antoine porträtterade av Jacques-Louis David (1748-1825). Bild Wikimedia

Anne uppbadade alla gamla vänner bland vetenskapsmännen för att få sin man fri. Det hjälpte inte.

I maj 1794 blev de två giljotinerade. Paret Lavoisiers tillgångar, alla laboratoriejournaler och alla utrustning beslagtogs. Marie Anne saknade sitt aktiva och intellektuella liv vid sin mans sida, och när hon 1801 träffade fysikern Benjamin Thompson, lord Rumford, såg hon antagligen en chans att återta sin position inom vetenskapen. De gifte sig 1805.

Dessvärre höll han henne utanför sitt arbete och begärde att hon skulle underordna sig hans påbud. Det var en roll Marie-Anne uppenbarligen inte accepterade att spela, och efter fyra års äktenskap skiljde sig paret, men hon kom aldrig mer att spela någon avgörande roll inom naturvetenskapen, och dog ensam den 10 februari 1836.